

Araştırma Makalesi

Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlenmesine Etkisi: Antalya Örneği

The Impact of Women's Cooperatives on Women's Empowerment: The Case of Antalya

Güngör ÇABUK

Dr. Bağımsız Araştırmacı

gungorcabuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8804-3766>

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
03.01.2026	19.02.2026

Öz

Kadın kooperatifleri, yoksulluk ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumlarda kadınların ekonomik, sosyal ve psikolojik güçlenmesini destekleyen önemli kurumlar olarak öne çıkmaktadır. Kooperatifler, kadınlara gelir elde etme, üretime katılma, karar alma süreçlerinde yer alma, sosyal görünürlük kazanma ve dayanışma ağları oluşturma fırsatı sunmaktadır. Bu çalışmada, farklı kadın kooperatiflerinde üretime katılan kadınların öznel deneyimleri incelenmiş ve kooperatiflerin kadınların güçlenmesine nasıl katkı sağladığı çok boyutlu biçimde ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseniyle yürütülmüştür. Çalışma grubu, Antalya ilinde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinde doğrudan üretime katılarak gelir elde eden 18 kadından oluşturulmuş ve katılımcılara amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Veriler derinlemesine görüşme ve gözlem yoluyla toplanmış; elde edilen veriler tematik analiz ve betimsel analiz kullanılarak doğrudan alıntı yapılarak sunulmuştur.

Bulgular: Kadınların kooperatiflere katılma nedenleri iki biçimde gerçekleşmiştir. Bunlardan biri yaşadıkları zorluklara çare aradıkları sırada, diğeri üretimde bulunurken önlerine çıkan fırsatları değerlendirme biçiminde olmuştur. Kooperatiflerdeki üretim süreçlerinin esnek, çok alanlı ve hibrit bir yapıda olduğu; gelir paylaşımının ise üretime katılım ve emek yoğunluğu esas alınarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Araştırmaya dahil olan kadınların, kooperatiflere katılmalarıyla hayata bakış açılarında, kendilerine güvenmelerinde ve inanmalarında, bağımsızlaşmalarında, bilgi birikimlerinde, üretim biçimlerinde, gelirlerinde, aile ve yakın çevre ilişkilerinde, sosyal statülerinde, sosyal hayata katılımında değişimler olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Kadın Kooperatifi, Kadının güçlenmesi, Sosyal Hizmet

Abstract

Women's cooperatives stand out as important institutions supporting the economic, social, and psychological empowerment of women in societies experiencing poverty and gender inequality. Cooperatives offer women opportunities to generate income, participate in production, take part in decision-making processes, gain social visibility, and build solidarity networks. This study examines the subjective experiences of women participating in production in different women's cooperatives and attempts to reveal, in a multidimensional way, how cooperatives contribute to women's empowerment.

The study was conducted using a phenomenological design, a qualitative research method. The study group consisted of 18 women who directly participate in production and generate income in women's cooperatives

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Çabuk, G., 2026, Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlenmesine Etkisi: Antalya Örneği, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 61(1), 681-696.

operating in Antalya province, and participants were reached using the purposive sampling method. Data were collected through in-depth interviews and observations; the obtained data were presented by direct quotation using thematic analysis and descriptive analysis.

Findings: Women's reasons for joining cooperatives occurred in two ways. One was while seeking solutions to the difficulties they faced, and the other was to take advantage of opportunities that arose while they were engaged in production. The study determined that production processes in cooperatives are flexible, multifaceted, and hybrid in structure; and that income sharing is based on participation in production and labor intensity. It was found that the women included in the research experienced changes in their perspectives on life, self-confidence and belief in themselves, independence, knowledge, production methods, income, family and close circle relationships, social status, and participation in social life as a result of joining cooperatives.

Keywords: Poverty, Women's Cooperative, Women's Empowerment, Social Service

GİRİŞ

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluk toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle yakından ilgili, en önemli sosyal sorunlardan biridir. Kadınların eğitim, istihdam ve karar alma süreçlerine sınırlı katılımı, yoksulluğun kadınlar üzerinde daha derin ve kalıcı etkiler yaratmasına yol açmaktadır (Kızılgöl ve İpek, 2019, s.341-342; Adar ve Dedeoğlu, 2023, s.36-38). Türkiye’de kadınların iş gücüne katılım oranının OECD ülkeleri arasında düşük seviyelerde olması, yoksulluğun cinsiyet temelli boyutlarını görünür kılmaktadır (OECD, 2023).

Kadın kooperatifinin uluslararası nitelikte kabul gören bir tanımı bulunmamakla birlikte; kadın kooperatifi kadınlar tarafından kurulmuş ve kadınlar tarafından işletilen kooperatifleri ifade etmek için kullanılmaktadır (KEİG 2015, s 16). Uluslararası Çalışma Örgütü’nün raporları, kadın kooperatiflerinin özellikle düşük gelirli ve dezavantajlı kadınlar için güvenli çalışma alanları yarattığını; özgüveni, toplumsal katılımı ve ekonomik bağımsızlığı artırdığını göstermektedir (Gönüllü Atakan ve Çoban, 2022, s.24).

Son dönemlerde kadınların ekonomik ve sosyal hayata katılımalarının artırılması amacıyla alternatif bir güçlenme aracı ve istihdam modeli olarak kadın kooperatifleri öne çıkmaktadır. Diğer yandan kadın kooperatiflerinin yaygınlaşmasını sağlamak üzere kamu kurumları, yerel yönetimler, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları kadın kooperatiflerini maddi olarak ve kooperatiflerin kuruluş ve işletilmesiyle ilgili eğitimler aracılığıyla teknik açıdan desteklemektedirler (Şahinkaya Adar ve ark., 2023, s1198-1199).

Türkiye’de 43 farklı alanda kooperatif çeşidi bulunmaktadır. Ülkemizde faal ve faal olmayan 48.640 kooperatif bulunmakta ve mevcut durumda Kooperatif Bilgi Sistemine (KOOPBİS) kayıtlı ortak sayısı da 4.170.086’dır. Ticaret Bakanlığı’nın görev alanına giren kooperatif çeşitlerinin içerisinde kadın kooperatifleri (faal durumda: 1090 adet) ikinci sırada gelmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024).

Kadın kooperatiflerinin kuruluşu oldukça eski olmakla birlikte, Türkiye’de kadın kooperatifçiliği, 2000’li yıllardan itibaren kamu politikaları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle hızlı bir gelişim göstermiştir. Kadın Emeği ve İstihdamı Gelişimi (KEİG) tarafından yapılan çalışmalarda, kadın kooperatiflerinin kadınların üretime katılımı, sosyal görünürlüğü ve yerel kalkınmaya katkısı açısından kritik bir role sahip olduğu; ancak finansmana erişim, kurumsal kapasite ve sürdürülebilirlik gibi alanlarda önemli sınırlılıklar bulunduğu belirtilmektedir (KEİG, 2015; Duguid ve ark., 2015; Yıldırım ve Şenkal, 2025, s.886-888). Benzer şekilde (Şahinkaya Adar ve ark., 2023, s1198-1199) kadın kooperatiflerinin yerel kalkınma aktörleri olarak giderek güçlendiği; fakat örgütlenme kapasitesi, pazara erişim ve yönetim konularında daha fazla desteğe ihtiyacı olduğu bildirilmektedir (ABB Çalıştay Raporu, 2025).

Kadın kooperatiflerinin güçlenme üzerindeki etkileri çok boyutludur. Ekonomik güçlenmenin yanı sıra özgüven artışı, karar alma süreçlerine katılım, sosyal ilişkilerde genişleme ve toplumsal görünürlük gibi psikolojik ve sosyal kazanımlar literatürde sıkça vurgulanmaktadır (Kabeer, 1999, s. 461-462). Van Eerdewijk ve ark., (2017). Kooperatiflerde yer alan kadınların yalnızca gelir elde etmekle kalmayıp yaşamları üzerinde daha fazla kontrol sahibi oldukları; aile içi ilişkilerde, toplumsal konularında ve gelecek beklentilerinde önemli dönüşümler yaşadıkları bir araştırmada gösterilmiştir (Küskü ve Özyalçın 2024, s.108).

Yoksullukla mücadele eden önemli disiplinlerden biri de sosyal hizmet mesleğidir. Sosyal hizmetin yoksul bireyler, gruplar ve topluluklar için sosyal adalet ve eşitlik sağlama gibi fonksiyonları bulunmaktadır. Sosyal hizmet mesleğinde kooperatifler toplumla çalışma uygulamalarında değerli bir araç olarak karşımızdadır. Diğer yandan sosyal hizmetin uygulama alanları ile bazı kooperatif çeşitleri birbirleriyle örtüşmektedir. Engelli kooperatifleri, sağlık kooperatifleri, kadın kooperatifleri, çocuk bakım hizmeti kooperatifleri bunlardan bazılarıdır (Çoban 2014, s.11-18; Payne, 2014; Abukan ve Yıldırım, 2019, s.1677; Sağlık Tuğrul ve Ersoy, 2025, s.545, 549.).

Bununla birlikte mevcut araştırmaların önemli bir bölümü, kadın kooperatiflerini makro düzeyde incelemekte; kadınların kooperatiflere nasıl katıldıkları, üretim pratiklerini nasıl yürüttükleri ve bu deneyimlerin gündelik yaşamlarında ne tür dönüşümlere yol açtığı gibi sorulara derinlemesine odaklanan nitel çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Kadınların yaşam öykülerini ve bireysel güçlenme süreçlerini kendi anlatıları üzerinden değerlendirmek, kadın kooperatiflerinin toplumsal etkilerine ilişkin daha kapsamlı bir çerçeve sunma potansiyeline sahiptir (Şahankaya Adar ve ark., 2023, s1198-1199). Bu çalışmada, daha çok burada sözü edilen konular üzerine odaklanılmıştır.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırmanın Soruları

Araştırmanın amacı; kadın kooperatiflerinin herhangi birinde üretim faaliyetinde bulunan kadınların, kooperatife nasıl dahil oldukları ve neler ürettikleri; üretime başladıktan sonra aile, akraba ve yakın çevresiyle olan ilişkilerinde ne gibi değişimler olduğu; kooperatifteki zorluklar ve kolaylıkların neler olduğu, bu süreçlerin kendilerini nasıl etkilediği ve nasıl anlamlandırdıklarını anlamaktır. Araştırmanın amacına ulaşmak için şu sorulara cevap aranmıştır.

- 1) Kadınlar, kooperatifte üretmeye nasıl başlamış, neler üretmişler, hayatlarında ne gibi değişiklikler olmuş ve kooperatiflerdeki işleyiş, zorluklar ve sağladığı kolaylıklar nelerdir?
- 2) Kadınlar içinde bulundukları durumu nasıl değerlendirmekte ve geleceğe ilişkin düşünceleri nelerdir?

2.2. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri, insan davranışını doğal ortamında çok yönlü olarak, gerçekçi biçimde ele alıp ortaya koymaya ve anlamaya odaklanmaktadır (Kümbetoğlu, 2017; Yıldırım ve Şimşek 2018, s. 36-41). Fenomenoloji, insanların yaşadıkları olguları nasıl deneyimlediklerini, doğru ya da yanlış demeden bu deneyimlere nasıl anlam yüklediklerini ve yaşantıların özünü nasıl ifade ettiklerini inceleyen bir yaklaşımdır (Yıldız ve ark., 2012, s.99, Creswell, 2013, s113-116; Yıldırım ve Şimşek, 2018, 67-77).

Çalışmada özellikle kadınların kooperatiflerde üretime başlama süreçlerini, bu sürecin yaşamlarına etkilerini ve kooperatif deneyimini nasıl anlamlandırdıklarını derinlemesine ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu nedenle çalışma fenomenoloji yaklaşımıyla yürütülmüş ve kadınların deneyimleri kendi ifadeleriyle betimlenmiştir. Kadın kooperatifleri ekonomik ve sosyal güçlenmenin bir arada olduğu çok boyutlu özellik gösterdiği için, bu deneyimi bütüncül biçimde anlamak adına fenomenolojik desen uygun görülmüştür.

2.3. Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu, Antalya ilinde faaliyet gösteren kadın kooperatiflerinde doğrudan üretime katılarak gelir elde eden **18 kadın** oluşturmuştur. Katılımcılar, nitel araştırmalarda sık kullanılan **amaçlı örnekleme** tekniği ile belirlenmiştir. Bu teknik özellikle zengin veriye sahip olduğu düşünülen olgu ve olayların derinlemesine incelenmesine, keşfedilmesine ve açıklanmasına fırsat sağlayan etkili bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.118). Antalya’da faaliyet gösteren 54 kadın kooperatifi bulunmaktadır (ABB Çalıştay Raporu, 2025). Katılımcılar 15 farklı kooperatiftan seçilmiş; çeşitliliğin sağlanması amacıyla farklı yaş, eğitim, meslek ve kooperatif rollerinden kadınlara ulaşılmıştır. Bu nedenle veri toplama yöntemi olarak amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Katılımcı sayısı **veri doygunluğu** sağlanıncaya kadar devam etmiş ve 18. katılımcıdan sonra yeni tema oluşmadığı görüldüğünden örnekleme süreci sonlandırılmıştır. Katılımcıların sosyal ve demografik bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo1: Katılımcıların Sosyal ve Demografik Özellikleri

Kod	Yaşı	Ortağı oldukları kooperatifin faaliyet alanı	Eğitimi	Medeni Durumu	Hane deki kişi sayısı	Mesleği/işi	Aile Üyelerinin Sağlık Durumu
K1	35	Unlu mamuller	Üniversite	Evli	3	Pastacı ustası	Eşinin bir ayağı ortopedik engelli
K2	52	Gıda üretimi, tarımsal üretim	Üniversite	Bekar	1	Ziraat mühendisi	-
K3	54	El sanatları amigurimi oyuncak üretimi	Lise	Bekar	4	Emekli	Kendisi tansiyon hastası
K4	50	Tarımsal üretim, ev eksenli üretim	Lise	Bekar	5	Yok	Annesi diyabet, tansiyon ve romatizma hastası
K5	28	Gıda üretimi	Üniversite	Bekar	1	Gıda teknikeri çiftçi	-
K6	54	Ev eksenli gıda üretimi	Üniversite	Bekar	1	Hukukçu/Ticarette yapıyor	-
K7	54	Nakış, dikiş, takı, ev eksenli gıda üretimi	Üniversite	Evli	3	Emekli/muhasebeci	Kendisi diyabet ve tansiyon, eşi kalp hastası
K8	63	Nakış, dikiş, takı, kafe ve lokanta	Lise	Bekar	3	Emekli	Kendisi bel fıtığı ve kalp hastası
K9	60	Unlu mamuller, ev eksenli gıda üretimi	Lise	Evli	2	Emekli	Eşi kanser hastası
K10	51	Ev eksenli gıda üretimi	Üniversite	Evli	4	Ev hanımı	-
K11	60	Gıda ve takı üretimi	Lise	Evli	5	Emekli / usta öğretici	Annesi diyabet ve tansiyon hastası
K12	65	Nakış, dikiş ve ev eksenli gıda üretimi	Ortaokul	Evli	3	Ev hanımı	Eşi tansiyon ve kalp hastası
K13	73	Nakış, dikiş, Kafe lokanta	Ortaokul	Evli	2	Terzi / aşçı	Eşi majör depresyon hastası
K14	43	Arıcılık, gıda üretimi	Üniversite	Evli	4	Hizmet sektöründe çalışmış / arıcı	-
K15	50	Arıcılık	Üniversite	Evli	5	Muhasebe /yönetici	-
K16	56	Ev eksenli gıda üretimi ve kafe lokanta	Üniversite	Evli	4	Emekli / öğretmen	-
K17	57	Nakış, takı, ev eksenli gıda üretimi	Lise	Bekar	2	Emekli / Devlet memuru	-
K18	49	Ev yemekleri	Ortaokul	Evli	3	Ev hanımı	Eşi ortopedik engelli

Katılımcıların üçü başkan (K2, K11 ve K14), biri denetmen (K7), diğer 14'dü ortak statüsündedir. Katılımcıların ortağı oldukları kooperatiflerin üretim faaliyet alanları, katılımcıların ürettikleri ürünlere göre şekillenmiş olup bunlar daha çok ev eksenli üretilen gıda ürünleri, tarımsal ürünler, unlu mamuller, el sanatları ve el işleridir. Genel olarak eğitim düzeyleri yüksek olup dokuzu üniversite mezunudur. Katılımcılardan K13 ise hiç okula gönderilmemiş, arkadaşının desteğiyle 40 yaşından sonra okuma yazma öğrenmiş, ilkokul ve ortaokulu sonradan tamamlamıştır. Katılımcıların 11'i evli, yaş ortalaması 53, toplam hanedeki üyesi sayısı 55 kişidir. Katılımcıların 10'unun ailesinde kronik hastalığı olan bireyler bulunmaktadır.

2.2. Veri Toplama Araçları ve Araştırmanın Uygunluğu

Araştırmanın verileri derinlemesine görüşme ve gözlem yöntemi kullanılarak toplanmıştır.

Derinlemesine görüşme; açık uçlu ve keşfetme odaklı araç olup, görüşmenin amacına uygun olarak bireylerin duygu, düşünce ve deneyimlerini kendi ifadeleriyle ortaya koymayı sağlayan etkili bir yöntemdir. Araştırma için belirli aktörlerin özellikleri ve kişisel düşüncelerinin önem kazandığı konularda derinlemesine görüşme tercih edilmektedir (Baş ve ark., 2008, s. 111-116).

Derinlemesine görüşmelerde yedi sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcıların ve ailelerinin sosyo-demografik özelliklerini öğrenmek üzere on sorudan oluşan anket formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile anket formu hazırlanırken alan yazın taraması yapılmış, bir sosyal hizmet uzmanı ve bir akademisyenden uzman görüşü alınmış, pilot uygulama iki kadınla yapılarak soruların anlaşılabilirliği test edilmiş ve revize edilmiştir. Görüşmeler 2025 Mart-Mayıs döneminde kooperatiflerin çalışma ortamlarında gerçekleştirilmiştir. Her görüşme 45–70 dakika sürmüş, araştırmacı katılımcılarla görüşmeye başlamadan önce, araştırma hakkında bilgi vermiş, isimlerini almamış, elde edilen verilerin sadece bu araştırma için bilimsel amaçla kullanılacağını belirtmiş ve sürecin nasıl işleyeceği hakkında bilgilendirmeler yapmış ve onamları almıştır. Katılımcılardan görüşme öncesinde ses kaydı alınabilmesi için izin alınmıştır. Gözlemler, kooperatiflerin üretim alanlarında birer saatlik oturumlarla yapılmış; araştırmacı süreçle ilgili saha notları tutmuştur.

Araştırmacının konuya olan yakınlığı, görüşmeleri yüz yüze yaparak ayrıntılı bilgi toplaması, edindiği bilgileri sahaya dönüp teyit edebilmesi ve ek bilgi toplama fırsatının olması “araştırmanın uygunluğunu” göstermektedir (Yıldırım ve Şimşek 2018, s.116-119).

Derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmeden önce uygunluk, güvenilirlik ve geçerlilik açısından önemli olan konular ön planda tutulmuştur. Araştırmacının tüm aşamada süreci yönetmiş olması, kooperatif yetkilileri ve ortaklarıyla ön görüşmeler yapması, alanda uzun zaman gözlem yapmış olması çalışmanın uygunluğunu göstermektedir.

2.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada altı aşamalı tematik analiz ile betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Tematik analiz sürecinde sırasıyla araştırmacı ses kaydı bulunan görüşmeleri deşifre ederek yazılı hale getirir; gözlem ve görüşme sırasında tutmuş olduğu notları ekler ve düzeltmeleri tamamlar. Sonrasında oluşturulan verileri kodlar, kodlanan verileri kullanarak uygun kategorileri oluşturur ve araştırmanın amacına uygun olarak kategorilerden temalar oluşturur; bu temalara uygun olarak raporunu hazırlar (Braun ve Clarke, 2019). Betimsel analizde ise, verilerin sunulmasında katılımcıların anlatımlarından doğrudan alıntılar yapılır (Kümbetoğlu 2017).

Bu çalışmada görüşmeler sırasında ses kaydı alınmış, anket formu doldurulmuş, gözlem ve görüşmeye ilişkin notlar tutulmuş, görüşmeler devam ederken ses kayıtları araştırmacı tarafından deşifre edilerek tutulan notlarla birleştirilmiş, önce her bir katılımcıya ait veriler oluşturulmuş, veri doygunluğuna ulaşıldığında ise veriler birer birer kodlanarak analiz edilmiştir. Kodlanan verilerden oluşturulan kategoriler doğrultusunda altı ana tema ve beş alt tema oluşturulmuştur (Şekil 1). Katılımcıların beyanlarından doğrudan alıntılar yapılarak makale hazırlanmıştır.

2.5. Araştırmanın Etik Boyutu

Araştırmanın yapılabilmesi için Üsküdar Üniversitesi’nin Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu Başkanlığı’ndan 26.02.2025 tarih ve 2 nolu toplantısında “Etik Kurul Onayı”; katılımcılardan “Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam” alınmıştır. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılar ayrıntılı olarak bilgilendirilmiş ve gerekli güven ilişkisi kurulmuştur. Katılımcılardan görüşme öncesinde ses kaydı alınabilmesi için izin alınmıştır. Görüşme sırasında alınan ses kaydı, araştırma tamamlandıktan sonra araştırmacı tarafından yok edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmanın amacına uygun olarak, kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesindeki fonksiyonunu anlamak üzere, herhangi bir kadın kooperatifinde üretimde bulunan 18 kadınla görüşmeler yapılmış ve

katılımcıların konuya ilişkin değerlendirmelerine aşağıda yer verilmiştir. Elde edilen bulgular, araştırmanın amacı doğrultusunda geliştirilen kategoriler çerçevesinde altı ana tema ve beş alt temadan oluşmaktadır

1. Kooperatife Katılım Nedenleri

- Alt tema 1 Ekonomik
- Alt tema 2 Sosyal

2. Kooperatiflerin Çalışma Alanları

3. Katılımcıların Kooperatiflere Katılmalarıyla, Hayatlarında Oluşan Değişimler

- Alt tema 3 Katılımcının Kendisindeki Değişim,
- Alt tema 4 Aile ve Yakın Akrabada Değişim ,
- Alt tema 5 Gelirde Değişim

4 Kooperatifteki İşleyiş

5. Kooperatife Katılmak İsteyenlere Tavsiyeler

6. Geleceğe İlişkin Düşünceler

Şekil 1. Tema ve Alt Temalar.

3.1. Kooperatife Katılım Nedenleri

Kadınların eğitim durumları, aile özellikleri, sağlık sorunları, alışkanlıkları, geçmiş yaşam deneyimleri, gelir durumları, değişen koşullar; kısacası içerisinde bulundukları sosyal koşullar onların kooperatif sürecine katılma biçimlerinde belirleyici olmuştur.

3.1.1. Ekonomik

Bazı kadınlar içerisinde bulundukları zorlukları aşmak üzere çözüm aradıkları sırada kooperatiflere katılmışlardır. Konuyla ilgili olarak K4, “Başka bir ilden Antalya’ya geldim. Buradaki kadınların çok fazla iş fırsatı olduğunu duydum. Tek gelir kaynağım evde ürettiklerimi satmaktı. Kimseyi tanıımıyordum, birkaç kooperatife ulaştım, görüştim ve onlara katıldım”. K12, K18 ve K2 kendi zorlu süreçlerini anlatarak kooperatife nasıl dahil olduklarını şöyle anlatmışlardır.

“Bir kadın olarak benim için en zor şey, eşimden para almaktır. Bunu minimuma indirmek için yıllarca evde nakış, dikiş, çiçek, yemek yapıp satmaya çalıştım. Evden satış az oluyordu, kazancım yetmiyordu. Elimdekini satmak üzere kooperatife geldim. ‘Bana yemek yapabilir misin dediler’ evet dedim ve başladım” (K12).

“Eşim bir trafik kazasından sonra bacaklarını kullanamadı, ikimizin de ailesi başlarda maddi destek sağladı ancak yeterli olmuyordu, hem nereye kadar. Temizliğe gidiyordum, evde yemek yapıp bildiğim iki küçük işyerine satıyordum. Pandemi döneminde işyerleri çalışmadı. Bir arkadaşım internetten satış yapıyordu, yemek yetiştiremiyordu, onunla çalışmaya başladım. Sonrasında arkadaşım kooperatiften birileriyle tanışmış konuşmuşlar, birlikte kooperatifli olduk” (K18).

“Eşimden ayrılmıştım ve kendime yeni bir hayat kuruyordum. Halk eğitim merkezlerinde usta öğretici olarak tarım kursları vermeye başladım. Bu sırada kooperatif kurma fikriyle yola çıktım, kooperatif kurucu ortaklarımla tanıştım ve kooperatifimizi kurduk. Kooperatifte üretim yapmaya başlamak benim bu zorlu süreci kolay atlatmamı sağladı” (K2).

Eşinin yıllar süren ruhsal hastalığının (majör depresyon) zaman içerisinde kendisini de tükettiğini

belirten, 73 yaşındaki katılımcı, aile içerisinde geçmişten süregelen sorunlarını anlatarak kooperatifin kendisine nasıl çözüm olduğunu şu sözlerle anlatmıştır.

“Ben ‘kızlar okutulmaz’ diyen ve okutulmayan bir ailenin kızıyım. Ama hiçbir zaman pes etmedim, boş durmadım. Kendi çabamla dışarıdan lise birinci sınıfa kadar okudum ve hayatımın her döneminde ayaklarımın üstünde durmak için uğraştım. Tüketen değil, üreten oldum. Bir sene evvel yaptığım el işlerini göstermek için kadın kooperatiflerine geldim ve başkanla tanıştım. Çevremdeki herkes ‘bu yaştan sonra artık çalışamazsın’ gözüyle bakarken kooperatif başkanı beni dinledi, ciddiye aldı. Çalışmak için ne kadar istekli olduğumu gördü. Bana kendimi kanıtlamam için fırsat verdi. Beni bünyelerine alıp bir senedir hayatımın en güzel günlerini yaşatıp kadınların hangi yaşta olursa olsun verimli olabileceklerini kanıtlamama fırsat verdi...” (K13).

3.1.2. Sosyal

Kadınların bir kısmı, zamanını verimli değerlendirmek üzere evde el işleri yapıp yakınlarına hediye etmiş ve üretim fazlasını değerlendirmek isterken kooperatif sürecine dahil olmuştur. Konuyla ilgili K7, K8 ve K17’nin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Emekli olduğum için emekli standartlarında sıradan bir yaşantım vardı, tatil modunda yani. El sanatlarına çok merakım vardı. Önce yapmış olduğum el işlerini etrafıma, arkadaşlarıma ve akrabalarıma hediye ettim. Belli bir zamandan sonra hediye edilecek kimse kalmadı ve evimde ürünler çoğaldı. Bir arkadaşım, ‘Bu kadar ürünün var. Kadın kooperatifleri stant açıyor. Sen de katıl’ dedi. Böylece kadın kooperatifleri ile tanıştım” (K7).

“Üretim yapıyordum ama fazla satış şansım olmuyordu. Önceleri yaptığım ürünleri eş, dost, arkadaş çevremde satıyordum. Değişik kadın kooperatifleri aracılığıyla ve değişik etkinliklerde stant açmaya, satmaya başladım. Bir yıl öncesine kadar aktif bir görevim olmadı. Yani üyeliğim de yoktu. Ama kadın kooperatiflerindeki aktif görev alanlarla kurduğum güzel dostluklar sayesinde bir kooperatife dahil oldum ve bütün etkinliklerde stant açtım” (K8).

“Eşimden ayrıldım, çocuğum küçüktü, evden el işi yapıp eş dost kimi bulursam satıyordum. Maalesef kazancım yetmiyordu. Festivallerde kadınların masa kurarak satış yaptıklarını görüyordum. Onlarla konuştum, biri kooperatiften söz etti, beni başkanla tanıştırdı, destek oldular. ... Şimdi iş yetiştiremiyorum” (K17).

Kadınların bazıları işini büyütmek, kurumsallaşmak, markalaşmak veya kooperatiflerin kadınlara sağladığı olanaklardan yararlanmak üzere kooperatiflere katılmış ya da kuruluşunda yer almıştır.

Konuyla ilgili K5 ve K15’in görüşlerine aşağıda yer verilmiştir.

“Sanayide erkeklerin egemen olduğu ortamda uzun saatler çalışıyordum. Üretim yapıyordum ve iş yerimi değiştirmek istiyordum. Bir fuarda kadın kooperatifi grubuyla tanıştım, beni destekleyecek ekiple çalışma kararı aldım ve üretimimi kooperatife taşıdım” (K5).

“Biz bal üretiyoruz. Semt pazarında bal satışı yapıyordum, tezgâhım vardı. Orada satıyordum balımı. Sonra altı yedi arkadaşla bir araya gelip ‘biz bunu nasıl değerlendirebiliriz, nasıl bir araya gelip daha fazla kazanç sağlayabiliriz’ diye düşündük. O zaman kurduk kooperatifimizi. Pazarda tanışmıştık ortaklarımızla, zaten herkes bir şeyler üretiyordu orada. Ben bal üretiyordum, bazı arkadaşlar nar ekşisi yapıp getiriyorlardı. Orada tanıştık orada arkadaş olduk ve orada karar verdik” (K15).

K11 yıllar içerisinde edindiği bilgi beceri birikimini bu alanda nasıl değerlendirdiğini şu sözlerle açıklamıştır.

“Ben hep üreten kadın statüsündeydim. Kendimin haricinde kurs verdiğim, meslek edindirdiğim çok kadın olduğu için bini aşkın kadınla çalıştım, hizmet verdim. Kooperatif kurmamın esas sebebi böyle başladı ve kendimle beraber çok sayıda kadınla çalışıp rol model olmak istedim. Yaklaşık on yıldır çok sayıda etkinlik, deneyim ve tecrübem oldu” (K11).

3.2. Kooperatiflerin Çalışma Alanları

Kadınların neleri, nasıl ürettikleri ve kooperatifte bunları nasıl değerlendirdikleri incelendiğinde, esnek bir yapı benimsendiği söylenebilir. Şöyle ki, bazı kooperatiflerin kendine özgü ana faaliyet alanlarının olduğu (K1, K3, K4), bazılarının kadınların ürettiği ürüne göre şekillendiği (K6, K14, K15, K16, K18), bazılarında hem kooperatifin faaliyet alanına göre gruplar halinde toplu üretimlerin yapıldığı hem de sadece kadınların bireysel olarak ürettiklerinin değerlendirildiği (K2, K7, K8, K11, K12, K14); bazı kadınların da hem kooperatif için hem de bağımsız satış yapacağı (K5, K9, K10, K13, K18) biçimde konumlanmıştır. Kooperatiflerde üretimden elde edilen gelir, üretime katılanlar arasında emeğin yoğunluğuna göre paylaşılmaktadır. Kadınların bir kısmı üretimini evinde yapmakta, bir kısmı da belediyeler tarafından kooperatiflere tahsis edilen alanlarda yapmaktadırlar.

Üretilen ürünler genel olarak şunlardır: Tarım ürünleri (meyve, sebze, tıbbi aromatik bitkiler, glütensiz ürünler, tahin, pekmez, gojiberi, aronya, kuru gıda gibi.), unlu mamuller (mantı, makarna, erişte, börek, yufka gibi.), ev eksenli üretilen gıda ürünleri (ev yemekleri, yöresel tatlılar, salça, tarhana, reçel gibi.), el sanatları-el işleri (dikiş, amigurimi oyuncak, takı, çanta, ev aksesuarı gibi.)

3.3. Katılımcıların Kooperatiflere Katılmalarıyla, Hayatlarında Oluşan Değişimler

Katılımcılar kooperatifte üretime başladıktan sonra yaşamlarındaki değişimleri, farklı konulara değinerek açıklamışlardır.

3.3.1. Katılımcının Kendisindeki Değişim

Bazı katılımcılar, kooperatifteki diğer kadınların üretimine ve gelişimine yönelik sorumluluklarını ön planda tutarak, kendileriyle ilgili değişimi açıklamışlardır (K2 ve K3). Katılımcılardan K3, kendi kooperatifinde amigurimi oyuncak üreten tedarikçi kadınlarla sorumluluklarından söz ederek kendi duygu ve düşüncelerini şöyle anlatmıştır;

“...40 kadın arkadaşımızla ilgilenmek zor tabii ki; tarif paylaşmak ve takibini yapmak çok vaktimi alıyor. Ama onlara destek olmak beni mutlu ediyor. Hayata bakış açısı bu, kadınlarla iş yaptığımız için para kazandıkları zaman biz de mutlu oluyoruz; o zaman daha çok iş bulup (toplu işler) daha çok kadına iş vermek istiyoruz. Mutluluk verici duygular bunlar” (K3).

“Kişisel gelişimime inanılmaz katkısı oldu. Kooperatiflere verilen tüm eğitimlere katıldım, şehir dışındaki panellere konuşmacı olarak gittim, diğer kooperatif ortağı kadınlar ile tanıştım ve birbirimize hâlâ destek oluyoruz. Üretimde var olmanın ve kadınların hayatına dokunarak onlara ilham olmanın beni ne kadar çok geliştirdiğini fark ettim” (K2).

Daha önce çalışma hayatının içerisinde olan K8 konuyla ilgili şu açıklamaları yapmıştır

“Aslında çevresi geniş, arkadaş ilişkileri iyi olan birisiyim, ama kooperatifle değişik etkinliklere, eğitimlere ve kurslara katıldığım için bilgi dağarcığım biraz daha genişledi. Tekrar toplu olarak bir şeyler paylaşmak, birbirimizden fikir almak, üretilen şeylerde payımın olması hoşuma gitti ve bana iyi geldi. Kendimi tekrar hayatın içinde hissettim” (K8).

K10 ve K15, ortağı oldukları kooperatiflerinin kendilerine kazandırdıkları üzerinden, kendilerindeki değişimi şöyle açıklamışlardır;

“Kooperatif kendi değerimi daha iyi anlamamı sağladı. Kurumsal desteklerin nasıl alınacağı konusunda bilgim artınca cesaretim de arttı...” (K10).

“Kendimde şöyle bir değişiklik oldu: önceden pazardaydım ben yani bu ürünü sadece pazarda teşhir edebiliyordum ama şu anda raflarda duruyor, üzerinde etiketi var marka değeri kazanmış bir ürün hâline geldi. Benim için bu çok kıymetli, çok değerli. Bir markamız olmuş oldu” (K15).

K16'nın ortağı olduğu kooperatifin hem ambalajlı ürünlerin satıldığı hem de yiyeceklerin servis edildiği mekanları bulunmaktadır. K16 emekli öğretmen olup, yiyeceklerin servis edildiği çalışma ortamını dikkate alarak konuyla ilgili açıklaması şöyle olmuştur.

“Çoğu çok şaşıyor, bazıları inanamıyorlar benim böyle çalıştığıma, çalışmak her zaman ihtiyaçtan değildir. Bana göre, her insan 70- 75 yaşında da olsa, günde 1-2 saat bir işte çalışmalı. Çünkü insanın dünyaya bakış açısını değiştiriyor. Buraya gelenlerle otururuz, sohbet ederiz, biz

de gelelim, ne yapıyorsunuz, biz de katkıda bulunalım, ben de para kazanmak istiyorum diyorlar... Buraya gelmek bana çok iyi geliyor, şu kapıdan girince, mekânın enerjisi midir, bir şey oluyor, sanki doping yüklerler ya... bir başlıyorum koşturmaya, bir bakıyorum ki akşam olmuş. ... yani kadın kadına çalışmak çok güzel bir şey” K16).

K5’de kendisindeki değişimi, kişisel kazanımları üzerinden şöyle açıklamıştır; “Daha mutlu ve üretken bir hayata döndüm. Birlik ve beraberlikle üretim yapıp katma değer sağlamak gibi değerler kazandırdı, aynı zamanda üretim gücüyle gelen özgüven sağladı bana”.

3.3.2. Aile ve Yakın Akrabada Değişim

Katılımcılardan sadece ikisi yoğun çalışma temposu nedeniyle ailesine ve yakın akrabalarına yeterince zaman ayıramadığını belirtmiş; diğerleri olumlu açıklamalarda bulunmuştur. Konuyla ilgili açıklamalardan bazıları şöyle olmuştur: K8 “Kooperatiflerle olan daha fazla etkileşimim sadece akrabalarım ve ailemi daha az görmeme neden oldu. Ama yine de kimse şikayetçi değil”; K3 “Ailem ve akrabalarım tebrik ediyorlar”; K2 “Öncelikle kızlarım için gurur kaynağım ve diğer tüm akrabalarım beni takdirle takip ediyor ve beğenilerini dile getiriyor”; K7 ise “Daha aktif ve daha sosyal oldum. Çevrem gelişti”.

Bir katılımcı, ilerlemiş yaşı ve aile üyelerinden gerekli destek alamaması nedeniyle yıllarca sadece evde üretim yapmak zorunda kalmış; eşini ve evli çocuklarını ikna ederek kooperatife dahil olmuş; konuyla ilgili memnuniyetini şöyle açıklamıştır,

“Çocuklarım ve eşim benim mutlu olmama seviniyorlar. Eşimin bana bakışı değişti. Beni kıskanmaktan vazgeçti. Senle gurur duyuyorum demeye başladı, depresyonda olan eşimin ilişkileri de düzelmeye başladı, benim mutluluğum onu da etkiledi. Kooperatifin bana başka katkıları da oldu. Bir şeyler yapabildiğimi kanıtladım. Burada (kooperatif merkezini kastederek) çalışmayı çok seviyorum. Evim yakın gidip gelirken en az üç beş kişi bana selam veriyor, burada tanıştığım kişiler bunlar, beni tanıyorlar ve sokakta selam veriyor (Bunları hayretle ve gururla anlatıyor.)” (K13).

Bir katılımcı eşinin geçirmiş olduğu trafik kazasından sonra engelli olması nedeniyle birlikte çalışmaya başladıklarını belirterek hayatlarındaki değişimi şöyle açıklamıştır.

“Başlangıçta çok nadir gelen siparişler şimdilerde yetişemediğimiz siparişlere dönüştü... Artık evimde eşimi bekleyen değil, eşimle birlikte çalışan bir kadın olmuş oldum... En önemlisi işimi severek yaptığım için engelleri engel olarak değil; yaşanabilir talihsizlikler, aksilikler olarak görebiliyorum” (K1).

Başka bir katılımcı da kendisi için daha geniş bir çerçeve çizerek şunları anlatmıştır;

“Akraba, aile ve eş dost beni her zaman desteklemişlerdir. Onların onurlandırdığı bir kadın olmak tabii ki beni mutlu ediyor. Ben ailede dördüncü kuşak olduğum ve çocuklarıma örnek olduğum için, işim ne kadar zor da olsa da başarı bana huzur veriyor” (K4).

3.3.3. Gelirde Değişim

Katılımcılar kazanç konusunda farklı açıklamalar yapmışlardır. Bazıları henüz yeterince kazanamadığını (K4, K6, K8, K10, K11), bazıları kooperatifin diğer çalışanlarının kazancının öncelikli olduğunu (K2, K3), bazıları da kazançlarının iyi olduğunu (K5, K7, K9, K14, K13, K17) belirtmişlerdir.

K1, önceden zorlandığını ancak kooperatifle birlikte gelir düzeyinin değiştiğini kızının gereksinimleri üzerinden açıklamıştır; “Esnaflıkta gıda her zaman kârlı bir iş olmuştur. Güven, enerji ve istekle işler yolunda gittiği zaman çok şükür gelirim de kızımın tüm isteklerini karşılamaya yeter hale geldi”.

K13, 72 yaşında kooperatifte üretmeye başlamış ve gelir durumundaki değişimi şu sözlerle açıklamıştır;

“... Kooperatifte üretime başladıktan sonra çok rahatladım. Çalışmadan duramam. Benim hayalim hep işi olan iş kadını olmaktı, bence oldum. Burada çalışmaya başlayalı daha bir yıl dolmadı. Evin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra kalan gelirimle kendime iki tane bilezik aldım (konundaki bilezikleri göstermiştir) (K13).

3.4. Kooperatifteki İşleyiş

Katılımcılardan kooperatiflerindeki üretimi, kazancın paylaşımını ve işleyişi değerlendirmeleri istenmiş; onlar da üretimin nasıl yapıldığını ve kazancın nasıl paylaşıldığını anlatmışlardır. Konuyla ilgili K2, K7 ve K14'in açıklamalarına aşağıda yer verilmiştir;

“Bizim kooperatifte işleyiş kooperatiflerin resmi işleyiş protokollerine uygun olarak ilerliyor. Emegin karşılığı veriliyor. Üretime dahil olanlar kazanıyor, ayrıca üretim yapan diğer kooperatifler ve girişimcilerle birbirimizi destekliyoruz” (K2).

“Bireysel olarak yaptığımız ürünlerin kazancı kendimizin oluyor. Kazançlar üretime ve masrafa dahil olan arkadaşlar arasında paylaştırılıyor, diğer arkadaşlar kazanca dahil olmuyor. Toplu bir sipariş alınırsa katılmak isteyen arkadaşlara soruluyor, katılanlar üretiyor ve kazancı da katılanlar arasında pay ediliyor” (K7).

“Bizim kooperatifimizde üretim birçok farklı alanda yapılıyor. Tarım ürünü, unlu mamuller, ev eksenli ürünler, el işleri, yemek gibi. Böyle olunca üretim biçimi ve kazancın paylaşımı da kolay olmuyor. Örneğin herhangi bir üretim kolunda büyük sipariş almışsak ve biri gelememişse işimiz aksayabiliyor, bazen daha uzun saatler çalışmamız gerekebiliyor, böyle durumda insan kaynaklarını yönetmek zor olabiliyor. Bazı durumlarda ürün alıcıya ulaştırıldıktan sonra ödeme gecikebiliyor, bu durum ortakları huzursuz edebiliyor...” (K14).

3.5. Kooperatife Katılmak İsteyenlere Tavsiyeler

Katılımcılara, gelir elde etmek isteyenlere önerilerinin neler olabileceği sorulmuş, tavsiyeleri sadece “kooperatiflere katılmaları” yönünde olmuştur. Konuyla ilgili K4, K12, K6 ve K16'nın açıklamaları şöyle olmuştur.

“Önce kendilerini tanımalarını, yapabildikleri işlere daha çok değer vermelerini, katılım yapacakları kooperatif ortaklarını iyi tanıyarak yola çıkmalarını tavsiye edebilirim” (K4).

“Aktif olarak çalışmaktan yorulmayan ve üretim zamanı bahaneleri olmayan, esnek üretim saatlerine uyum sağlayabilen, kooperatif ruhuna sahip, herkes kooperatife dahil olmalıdır” (K12).

“Soran kişilere yönetim kurulu ve ortaklarının şeffaf olması koşuluyla gönül rahatlığıyla kooperatiflere ortak olmalarını tavsiye ederim” (K6).

“Bence en belirleyici kriter kooperatiflerin adaletli ve şeffaf olmalarıdır. Tamamen kişisel çıkarlardan uzak bir yönetim olmalı. Etrafımızda görüyoruz; hep bana hep bana diyen kooperatifler de var. Bu kriterlere uyan bence çok az kooperatif var. Bu yönde insanların eğitim alması gerekiyor. Kooperatiflere katılmak isteyenlerin öncesinde çok bilgilenmesi gerekir ve elbette kooperatife katılmak diğer iş kollarından hep daha avantajlıdır” (K16).

3.6. Geleceğe İlişkin Düşünceler

Katılımcıların, geleceğe ilişkin kooperatifler hakkında görüşleri, onların kooperatiflerine verdikleri değeri ve aidiyet duygularını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu konuda katılımcıların görüşleri şöyle olmuştur; K2, “Üretim bandının olduğu ve her aşamasında kadınların olduğu, seri üretim yapan ve uluslararası başarılarla imza atmış bir kooperatif ortağı olmak gibi büyük bir hayalim var ve bu olacak”, K3 “İleride büyük bir mağazamızın olmasını istiyoruz. Tüm emeklerimizin satışını yapacağımız koca bir dükkân”, K6 “Kooperatifimiz, ülke genelinde parmakla gösterilen, birinci kooperatif olacak, inanıyorum buna”.

Butik pasta üreten katılımcı, kooperatifini ve geleceğini, kişisel hedefleriyle şöyle açıklamıştır;

“Son zamanlarda dükkâna (kooperatifin merkezi) sığamıyorum. Tüm ömrümü ev, dükkân ve okul (çocuğunun okulu) arasında geçirme düşüncesi beni sıkmaya başladı. Konfor alanımdan çıkmadan da ilerleme kaydedemeyeceğimin farkına vardım. Kariyer yapmak istediğimi fark eder etmez şeflerle görüşme sağladım ve bildiğim şeyleri öğretmek için eğitimler planlamaya karar verdim. Böylece gelecekteki ben (kendi ismi) Milli Şef olmuştur” (K1).

Kooperatif başkanı olan bir katılımcı da daha önce özel eğitim gereksinimi olan çocuklarla çalıştığını

ve onlar için işlevselliği olan bir kooperatif kurma hayalini şöyle anlatmıştır;

“Yıllarca, otizim spektrum bozukluğu olan çocuklar, yetişkinler ve onların aileleriyle çalıştım. İhtiyaçlarını çok iyi biliyorum. Desteklendiklerinde de neler yapabileceklerini biliyorum. En büyük hayalim geniş bir alanda, onların çeşitli konularda üretim yapabilecekleri ve en önemlisi kendilerinin de ortak olduğu bir kooperatif kurmaktır...” (K14).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, Antalya’da farklı kadın kooperatiflerinde üretime katılan kadınların deneyimlerine dayanarak, kooperatiflerin kadınların güçlenmesine nasıl ve hangi biçimde katkı sağladığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Buradan elde edilen verilerin sonuçları diğer çalışmalarla karşılaştırılarak aşağıda sunulmuştur. Bulgular, kadın kooperatiflerine katılım nedenlerinin, üretim ve işleyiş pratiklerinin, kadınların yaşamlarında ortaya çıkan değişimlerin ve geleceğe ilişkin beklentilerin çok boyutlu ve eş zamanlı olarak geliştiğini göstermektedir. Bu bölümde elde edilen bulgular, özellikle kadın güçlenmesi, kadın girişimciliği, kooperatifçilik ve sosyal hizmetle ilgili diğer çalışmalar ilişkilendirilerek tartışılmıştır.

4.1. Katılımcıların Kooperatife Katılmalarında Etkili Olan Dinamikler: Zorunluluk ve Fırsatların Kesişimi; Araştırmanın ilk bulgusu, kadınların kooperatiflere katılımında “yaşanan zorluklar”, “fırsatlar” ve “gelişmek/büyümek” eksenlerinde iç içe geçmiş motivasyonların belirleyici olduğudur. Eşin engelli hale gelmesi, boşanma, hane gelirinin yetersizliği gibi yaşam krizleri, birçok katılımcı için kooperatife yönelimi hızlandıran “itici” faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye’de kadın girişimciliğinde kadınların çoğu zaman hane gelirindeki kayıpları telafi etmek amacıyla girişimciliğe yöneldiklerini ortaya koyan bulgularla ortaktır (Adar ve Dedeoğlu, 2023, s.36-38). Diğer yandan emeklilik sonrası boş zamanını değerlendirmek, evde artık hediye edilemeyecek kadar biriken el işlerini değerlendirmek, üretimi markalaştırma ve kurumsallaşma isteği gibi “çekici” faktörler de kooperatiflere katılımı belirleyici olmuştur. Benzer biçimde KEİG’in Türkiye’de kadın kooperatifleri üzerine yaptığı araştırmada da kooperatiflere katılan kadınların çoğunlukla orta yaş, görece eğitilmiş ve belirli bir toplumsal sermayeye sahip olduğu; ekonomik zorunlulukla kendini gerçekleştirme isteğinin iç içe geçtiği belirtilmektedir (KEİG, 2015).

Bu çalışmadaki katılımcıların özellikleri, literatürde sıklıkla ifade edilen “orta yaş, bakım yükünden görece özgürleşmiş kadınlar” ile örtüştüğü görülmektedir (Serinikli, 2016, s.607). Bununla birlikte engelli eşiyle birlikte üretim yapan kadın ya da 70 yaşından sonra kooperatifle tanışarak gelir elde eden katılımcı gibi örnekler, kooperatiflerin dezavantajlı kadınlar için de önemli bir dayanma ve yeniden ayağa kalkma mekânı olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, yoksulluk içinde yaşayan kadınların gündelik yaşamda geliştirdiği dayanışma ağlarının kurumsal bir zemine taşınabileceğine işaret etmektedir (Agarwal, 2001, s. 1640-1641).

4.2. Üretimin Ortaklaşması ve Kurumsallaşması, Esnek Emek ve Toplumsal Cinsiyet Rejimi: Bulgular, kooperatiflerde üretimin oldukça esnek, çok alanlı ve hibrit bir üretim biçimine sahip olduğunu göstermiştir. Türkiye’de kadın kooperatifleri üzerine yapılan araştırmalar, kooperatiflerin çoğunlukla ev eksenli üretimi kolektif bir çatı altında topladığını ve esnek çalışma saatleri sunduğunu doğrulamaktadır (Yıldırım ve Şenkal, 2025, s.888) Ancak bu esnek yapı, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünü pekiştirebilir. KEİG’in (2015) raporunda kadın kooperatiflerinin üretiminin çoğunlukla geleneksel, düşük kârlı ürünler olduğu; bu nedenle ekonomik güçlenme etkisinin sınırlı kalabildiği belirtilmektedir. Bu araştırmanın bulguları, bu ikili durumu doğrudan yansıtmaktadır. Bir yandan markalaşma ve görünürlük kadınlar için bir “statü kazanımı” oluştururken, diğer yandan büyük siparişlerde işgücünü organize etme güçlüğü ve ödemelerin gecikmesi gibi sorunlar kooperatiflerin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesine ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Adar ve Dedeoğlu (2023, s.36-38) da benzer şekilde kadın kooperatiflerinin gelişiminin yalnızca sayısal artışla ölçülemeyeceğini, pazarlama ağları, yerel yönetim desteği ve kurumsallaşma kapasitesinin kritik olduğunu belirtmektedir.

4.3. Çok Boyutlu Güçlenme: Bireysel, Ailesel ve Ekonomik Etkiler: Kadınların kooperatif deneyiminden elde ettiği kazanımlar yalnızca gelir düzeyi artışıyla sınırlı değildir; özsaygı, sosyal ağlara katılım, aile içi saygınlık, kamusal görünürlük gibi güçlenme göstergeleri öne çıkmaktadır.

Kooperatifler kadınlara hem maddi kaynaklara erişim (gelir, ortak mekân, eğitimler) hem de

görünürlüklerini geliştirme fırsatı sunmaktadır. Türkiye’de kadın kooperatifleri üzerine yapılan araştırmalar, kooperatiflerin kadınların özgüvenini, kamusal alana katılımını ve karar alma süreçlerine katılımını artırdığını göstermektedir (Özdemir, 2013; Şahankaya Adar ve ark., 2023, s.1197-1199). Bu araştırmanın bulguları da ekonomik güçlenmenin sınırlı, psikolojik ve sosyal güçlenmenin ise belirgin olduğunu doğrulamaktadır. Aile içi ilişkilerde ortaya çıkan olumlu değişimler (eşin destekleyici hâle gelmesi, çocukların gurur duyması, akraba desteğinin artması) literatürde kadınların kooperatif üyeliği sonrası aile içi karar mekanizmalarında daha etkin hâle geldiğini gösteren çalışmaları desteklemektedir (Küskü ve Özyalçın, 2024, s.108).

4.4. Kooperatiflerdeki İşleyiş, Adalet Algısı ve Kurumsal Sınırlar: Katılımcıların adalet, şeffaflık ve kooperatifçilik ilkelerine yaptıkları güçlü vurgu, literatürde özellikle kadın kooperatiflerinde sıkça ortaya konan yönetim sorunlarıyla örtüşmektedir. Yer yer patronaj ilişkileri, belediyelere olan bağımlılık ve profesyonel yönetim eksikliği kadın kooperatiflerinde sıkça tartışılan sınırlılıklardır (Gönüllü Atakan ve Çoban, 2022, s.40-44,48).

Bu araştırmada ifade edilen geciken ödemeler, işgücünü organize etme zorlukları ve insan kaynakları yönetimi gibi güçlükler, Dünya Bankası’nın Türkiye kadın kooperatifleri raporunda da özellikle vurgulanmıştır (Duguid ve ark., 2015). Bu durum, kooperatiflerin sürdürülebilir iş modelleri geliştirmek için daha uzun soluklu kurumsal desteklere ihtiyaç duyduğunu göstermektedir (Durmaz ve Baran, s.2016- 2018). Kadınların geleceğe dair güçlü hedefleri (mağaza açma, ulusal markaya dönüşme, kapsayıcı üretim atölyeleri kurma vb.), literatürde kadın kooperatiflerinin yerel düzeyde toplumsal dönüşüm aktörü olabileceğini gösteren çalışmaları desteklemektedir (Cornwall ve Rivas, 2015, s.404).

4.5. Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Hizmet Bağlamında Kadın Kooperatifleri: Araştırmanın bulguları, kadın kooperatiflerinin yalnızca ekonomik bir model değil, aynı zamanda yoksullukla mücadelede sosyal hizmetin güçlendirme yaklaşımıyla kesişen kolektif bir alan olduğunu göstermektedir. Sosyal hizmette temel değerlerden biri, bireylerin ve toplulukların yapabilirliklerini artıran destekleyici ortamların oluşturulmasıdır (Payne, 2014; IFSW, 2018). Türkiye’de yoksullukla mücadelede hak temelli ve güçlendirici yaklaşımların önemine işaret eden çalışmalar, kadın kooperatiflerinin sosyal hizmet uzmanları için önemli iş birliği alanları olabileceğini belirtmektedir (Yalçın, 2021, s.8-9). Bu açıdan kadın kooperatifleri hem gelir elde edilen hem dayanışma geliştirilen hem de özsaygı ve topluluk aidiyetinin güçlendiği alanlar olarak sosyal hizmet uygulamalarıyla doğal bir kesişim noktasında yer almaktadır. KEİG (2019) raporu da kadın kooperatiflerinin yoksullukla mücadelede tamamlayıcı bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Toplumsal sorunların çözümüne yönelik hizmet üretilirken; sosyal hizmet disiplininin uygulama alanlarıyla örtüşen ve sosyal kooperatifler olarak değerlendirilen, örneğin engellilik kapsamındaki kooperatifler, kadın kooperatifleri, çocuk, hasta, yaşlı bakımıyla ilgili kooperatifler pratikte göz önünde tutulmalıdır. Sosyal hizmet uzmanları; sosyal kooperatiflerde çalışan bireylere yönelik mesleki eğitim ve beceri geliştirme programları düzenleyebilir, sosyal kooperatiflerin toplumsal fayda ve değişim yaratma kapasitesini artırmak için politika geliştirme ve savunuculuk rolleri üstlenebilirler (Sağlık Tuğrul ve Ersoy, 2025, s.549)

Özetle; Araştırmaya dahil olan kadınların, kooperatiflere katılmalarıyla hayata bakış açılarında, kendilerine güvenmelerinde ve inanmalarında, bağımsızlaşmalarında, bilgi birikimlerinde, üretim biçimlerinde, gelirlerinde, aile ve yakın çevre ilişkilerinde, sosyal statülerinde, sosyal hayata katılımlarında değişimler olduğu belirlenmiştir. Bunlardan birkaçı şöyledir;

“...kadınların hayatına dokunarak onlara ilham olmanın beni ne kadar çok geliştirdiğini fark ettim”

“...kendimi tekrar hayatın içinde hissettim”

“..kendi değerimi daha iyi anlamamı sağladı”

“Öncelikle kızlarım için gurur kaynağıyım”

“Daha aktif ve daha sosyal oldum. Çevrem gelişti”

“Eşimin bana bakışı değişti. Beni kıskanmaktan vazgeçti. Senle gurur duyuyorum demeye başladı”,

“Benim hayalim hep işi olan iş kadını olmaktı, bence oldum... “

5. KAYNAKLAR

- Abukan, B. ve Yıldırım, F. (2019). Kırsal Alanda Toplum Kalkınması İçin Sosyal Hizmette Kültürel Yetkinliğin Önemi. *Journal of History School*, 41, 1666-1681.
- Adar, A. Ş. ve Dedeoğlu, S. (2023). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin kadınların güçlenmesine etkisi. *Fe Dergi*, 15(2), 8–49. <https://doi.org/10.46655/federgi.1337375>
- Agarwal, B. (2001). Participatory exclusions, community forestry, and gender: *An analysis for South Asia and a conceptual framework*. *World Development*, 29(10), 1623–1648.
- Antalya Büyükşehir Belediyesi (ABB), (2025). 12 Mart 2025, Üreten Kadınlar Paneli ve Çalıştayı. Yayınlanmamış rapor.
- Baş, T., Usta, Y. ve Uyar, E.Ö. (2008). 9. Bölüm doküman incelemesi, Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analiz, Editör Baş T ve Akturan U, Ankara, Seçkin yayınevi, (s. 111-116)
- Braun, V. ve Clarke V. (2019). Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 873-898.
- Çoban A. İ. (2014). Yoksullukla mücadelede sosyal hizmetin rolü. Polat G, & Çoban A. İ. (Ed.), *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet Yeni Zorluklar ve yaklaşımlar* (s187-98). Sosyal Çalışma Yayınları.
- Cornwall, A., ve Rivas, A. M. (2015). From ‘gender equality’ and ‘women’s empowerment’ to global justice: *Reclaiming a transformative agenda*. *Third World Quarterly*, 36(2), 396–415.
- Creswell, J.W. (2013). *Qualitative Inquiry Research Design: Choosing among Five Approaches*. Los Angeles, CA: Sage.
- Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). Türkiye’de kadın kooperatiflerinin mevcut durumu [Rapor]. Dünya Bankası.
- Durmaz, Ş. ve Baran, B. (2024). Kadın Kooperatiflerine Yönelik Bir Çalışma: Antalya Köy Pazarı Örneği, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 59(3), 1997-2023.
- Gönüllü Atakan, A. ve Çoban, A. (2022). Türkiye’de kadınların kooperatifler yoluyla güçlenmesi: Yasal ve yapısal stratejiler. *Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Yayınları*.
- International Federation of Social Workers (IFSW). (2018). Global social work statement of ethic Al principles. <https://www.ifsw.org>
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achievements: Reflections on the measurement of women’s empowerment. *Development and Change*, 30(3), 435–464.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), (2015). Türkiye’de Kadın Kooperatifleşmesi: Eğilimler ve İdeal Tipler. KEİG Yayınları Dizisi: Araştırma Raporu.
- Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG), (2019). On Birinci Kalkınma Planında kadın istihdamı: Hedef Girişimcilik ve kooperatifçilik. Erişim adresi <https://www.keig.org/on-birinci-kalkinma-planinda-kadin-istihdami-hedef-girisimcilik-ve-kooperatifcilik/> Erişim Tarihi 14.11.2025
- Kızılgöl, Ö. A. ve İpek, E. (2019). Türkiye’de hanehalkı tasarruf davranışının analizi. *İzmir İktisat Dergisi*, 34(3), 331-344.
- Kümbetoğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma Yöntemleri*. Beşinci Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Küskü, R. ve Özyalçın, Y. B. (2024). Kadınların Aile ve Toplumdaki Statüsünün Kadın Kooperatifleri Üzerinden İncelenmesi. *Şura Akademi*, (7 KADIN VE AİLE), 97-109.
- OECD (2023). *OECD İşgücü İstatistikleri 2022*, OECD Yayıncılık, Paris, <https://doi.org/10.1787/dc0c92f0-en>.
- Özdemir, G. (2013). Women’s Cooperatives in Turkey. İçinde A. Iacob (Ed.). *Procedia Social*

and Behavioral Sciences, 81, 300-305. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.432>

Payne, M. (2014). Modern social work theory (4th ed.). Oxford University Press.

Sağlık Tuğrul, G. N. ve Ersoy, A. (2025). Sosyal kooperatif hareketinin sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 541-554

Serinkli, N. (2016). Kadın yoksulluğunu önlemede girişimciliğin önemi: Kadın kooperatifleri ve mikro kredi uygulamaları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 598–609.

Şahankaya Adar, A., Dedeoğlu, S. ve Kurtuluş, G. (2023). Türkiye’de kadın kooperatifleri: Mevcut durum analizi, kadın güçlenmesi ve istihdam yaratma potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2(77), 1171–1208.

Ticaret Bakanlığı, (2024). T.C. Ticaret Bakanlığı Kooperatif Bülteni Eylül 2024

Van Eerdewijk, A. ve Newton, J. (2017) What Gets Measured Matters: A Method’s Not efor Measuring Women and Girl’s Empowerment. Bill & Melinda Gates Foundation.

Yalçın, M. (2021). Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Yoksul Kadınları Güçlendirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-11.

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. 11. baskı. Ankara. Seçkin yayınevi.

Yıldırım, P.D. ve Şenkal, A. (2025). Kadın Kooperatifleri ile Ekonomik Dönüşüm: Sorunlardan Çözüme Giden Yol, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(1), 874-894.

Yıldız, C., Çekmez, E. ve Bütünler, S. Ö. (2012). Fenomenografik araştırma yöntemi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 6(2), 77-102.

Research Article

Kadın Kooperatiflerinin Kadınların Güçlenmesine Etkisi: Antalya Örneği

The Impact of Women's Cooperatives on Women's Empowerment: The Case of Antalya

Güngör ÇABUK

Dr. Bağımsız Araştırmacı

gungorcabuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8804-3766>

Extended Abstract

Introduction

Women's cooperatives are among the important instruments that contribute to the economic, social, and psychological empowerment of women in societies where poverty and gender inequality exist. Cooperatives provide women with opportunities to generate income, participate in production, take part in decision-making processes, gain social visibility, and build networks of solidarity.

However, qualitative research examining the conditions under which women participate in cooperatives, how they experience production processes, and how these experiences create transformations in their everyday lives is limited. This study examines how women engaged in production activities within any women's cooperative became involved in the cooperative and what they produce; what kinds of changes occurred in their relationships with their families, relatives, and close social circles after they began production; and the challenges and facilitative aspects of the cooperative. Thus, through women's subjective experiences, the ways in which cooperatives contribute to women's empowerment are revealed in various dimensions and evaluated from the perspective of the social work discipline.

Methodology

The research was conducted using the phenomenological design, one of the qualitative research methods. The study group consists of 18 women who directly participate in production activities and earn income in women's cooperatives operating in different fields in the province of Antalya. Participants were determined through the purposive sampling method, which is effective in accessing hard-to-reach groups.

Data were collected between March and May 2025 through semi-structured in-depth interviews and observations conducted in the cooperatives' working environments. The interview form was developed based on a literature review, expert opinions, and a pilot study; interviews lasted between 45 and 70 minutes and were audio-recorded.

In the analysis of the data, Braun and Clarke's six-phase thematic analysis process was applied and supported by descriptive analysis. Audio recordings were transcribed, interview texts and field notes were coded, and six main themes and six sub-themes were generated from the codes. Participants' views were supported with direct quotations. Ethical committee approval was obtained for the study, and informed voluntary consent was received from all participants.

Findings and Discussion

Research findings indicate that the motivations determining women's participation in cooperatives consist of necessities (poverty, divorce, spouse's disability, caregiving burdens within the household) and opportunities (utilizing skills, expanding production, broadening social networks, and branding).

It was observed that production processes within cooperatives have a flexible, multi-sectoral, and hybrid structure. Both individual and collective production are carried out in areas such as agricultural products, baked goods, home-based food production, and handicrafts. Studies conducted on women's cooperatives in Türkiye confirm that cooperatives generally bring together home-based production under a collective framework and offer flexible working hours (Yıldırım & Şenkal, 2025). Income sharing is carried out based on participation in production and labor intensity. However, structural challenges such as organizing human resources for large orders and delays in payments limit the institutional capacity of cooperatives. It is emphasized that the development of women's cooperatives cannot be measured solely by numerical growth, and that marketing networks, local government support, and institutionalization capacity are critical (Adar & Dedeoğlu, 2023).

Psychosocial empowerment elements are particularly prominent in women's experiences. Participants stated that the cooperative provided them with self-confidence, self-esteem, social visibility, decision-making skills, and a sense of belonging. In family relationships, positive transformations were observed, such as spouses becoming more supportive, children feeling proud, and recognition from relatives. Although economic empowerment does not occur at the same level for every woman, the symbolic transformations experienced by participants who earned income for the first time at an advanced age are noteworthy. These findings support studies in the literature showing that women become more active in household decision-making mechanisms after joining cooperatives (Küskü & Özyalçın, 2024).

These findings are consistent with Kabeer's (1999) theoretical framework, which conceptualizes empowerment along the axes of "resources–agency–achievements." Cooperatives provide women with both material resources (income, production space, training) and agency (decision-making, social visibility, solidarity). However, managerial limitations frequently emphasized in the literature (lack of institutionalization, marketing capacity, transparency issues) were also observed in this study.

It was determined that women included in the study experienced changes in their perspectives on life, self-confidence and belief in themselves, independence, knowledge accumulation, production practices, income levels, family and close social relationships, social status, and participation in social life after joining cooperatives. In this context, social work professionals can organize vocational training and skill development programs for individuals working in social cooperatives and undertake policy development and advocacy roles to enhance the capacity of social cooperatives to create social benefit and change (Sağlık Tuğrul & Ersoy, 2025).

In conclusion, women's cooperatives function not only as an economic production model but also as transformative social spaces in which women recognize their own power, develop solidarity, and renegotiate social roles. For sustainability, the need for stronger institutional support, professionalization, and collaboration with the field of social work becomes evident.